

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ В СИСТЕМІ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються різні підходи до забезпечення наступності змісту ступеневої вищої освіти. Зокрема, психологічний (діяльнісний) підхід, який дозволяє прогнозувати нові моделі зв'язків у рівнях освіти.

Ключові слова: діяльнісний підхід, компетентність, професійна компетентність.

Деятельностный подход к проблеме преемственности содержания в системе образования позволяет осуществлять передачу исторического опыта человечества не путем передачи информации, а в процессе собственной деятельности, направленной на преобразование окружающего мира (формирование компетенции).

Ключевые слова: деятельностный подход, компетентность, профессиональная компетентность.

Approach of activity to the problem of succession of maintenance in the system of education allows to carry out the transmission of historical experience of humanity not by the transmission of information, but in the process of own activity, directed on transformation of outward things (forming of jurisdiction).

Keywords: approach of activity, competence, professional competence.

Проблема наступності змісту в системі ступеневої освіти розглядається в контексті різних підходів.

Підхід філософський аналізує наступність як взаємозв'язок між старим і новим, між минулим та майбутнім; наступність передбачає збереження і розвиток здійснених досягнень, забезпечує безперервність розвитку природи і суспільства.

Педагогічний підхід визначає наступність як загальний принцип, який є умовою та механізмом реалізації інших принципів (науковість, доступність, послідовність, системність) навчально-виховного процесу. Педагогічна практика традиційно розглядає наступність у двох взаємопов'язаних вимірах: горизонтальному та вертикальному. Перший передбачає послідовність у вивченні і засвоєнні матеріалу, сформованість цілісного знання, єдність освітніх технологій. Другий вимір має результатом підготовку до навчання на більш високому рівні навчання. Наступність у змісті ступеневої вищої та післядипломної освіти передбачає саме перехід на більш високий рівень компетенції у певній галузі.

Соціологічний підхід до вивчення проблеми наступності виявляє взаємозалежність соціального та індивідуально-особистісного рівнів; доведено, що наступність має функціональний характер (послідовність, безперервність, узгодженість, взаємозв'язок) [1]. Соціологічне визначення розуміє наступність як процес взаємодії, за якого на підставі минулого досвіду учасника освітнього процесу формується новий досвід, що забезпечує безперервне відтворення, зміну та розвиток системи інституту освіти, а також становлення особистості засобами освіти. Такий підхід безпосередньо пов'язаний із діяльнісним (психологічним) підходом.

Психологічна наука у вивченні феномену наступності акцентує увагу на вікових (типологічних) та індивідуальних особливостях розвитку. Наступність визначається як атрибутивна властивість розвитку (становлення) особистості; кожен віковий етап розвитку знаменний послідовним збагаченням цього процесу.

Із психологічної точки зору зміст наступності складає урахування принципу, згідно з яким кожен попередній етап містить у собі передумови для виникнення наступних психологічних новоутворень (психологічні новоутворення – психічні і соціальні зміни, а також результат цих змін).

Психологічна наступність потребує урахування вікових особливостей, відповідного типу діяльності, чутливих періодів і, водночас, сприяє усуненню психологічних труднощів адаптаційних «перехідних» періодів. У вивченні проблеми наступності змісту в системі ступеневої освіти психолого-педагогічні дослідження спираються на методологію діяльнісного (компетентнісного) підходу (кажуть також про культурно-історичний підхід – Л.С. Виготський).

Концепція діяльнісного підходу сформувалася на базі психологічних, психолого-педагогічних положень, розроблених С.Л. Рубінштейном, Л.С. Виготським, О.В. Запорожцем, В.В. Давидовим, А.В. Брушлінським, Г.С. Костюком та іншими дослідниками. [4;5;9]. Відповідно до діяльнісного підходу засвоєння змісту історичного досвіду людей здійснюється не шляхом передачі інформації про нього людині, а в процесі власної діяльності, спрямованої на явища і предмети навколишнього світу [2;9].

Ідеї вітчизняної наукової школи вважаються найбільш продуктивними у реалізації компетентнісно-діяльнісного підходу в освіті: сутність діяльнісного змісту освіти полягає у вирішенні протиріччя між наочним змістом і формою навчання; для збагачення системи наукових знань необхідне формування не тільки теоретичного мислення, але теоретичної свідомості; оволодіння діяльнісним змістом приводить до якісних змін студента як суб'єкта діяльності, а елементарною одиницею змісту освіти є спосіб (принцип) діяльності.

Засвоєння способів діяльності у навчальній діяльності студента здійснюється у вигляді вирішення навчальних завдань. Таким чином, забезпечується розвиток діяльнісних здібностей студента, що дозволяють йому самостійно будувати і змінювати власну життєдіяльність, бути її справжнім суб'єктом, включатися в існуючі та створювати нові види діяльності й форми комунікації.

Ефективність навчального процесу в системі безперервної освіти залежить від розв'язання проблем управлінської, структурно-організаційної, змістової, цільової, технологічної та психологічної наступності.

Наступність освіти – це, насамперед, наступність змісту, безперервний розвиток змістового компоненту, який вбирає у себе загальну логіку розгортання курсу в цілому, а саме створення на кожному з етапів бази для наступного вивчення навчального предмета на більш високому рівні за рахунок розширення та поглиблення тематики, шляхом забезпечення «наскрізних» ліній у змісті, повторенні, пропедевтиці, а також використання принципу концентричності в організації змісту навчальних програм та міжпредметних зв'язків.

Відповідно із нормативними документами, насамперед Законом України «Про вищу освіту» [8] ступенева вища освіта та післядипломна пов'язані за ознакою зростання компетентності фахівця.

Підготовка кваліфікованих робітників, а також молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів та магістрів здійснюється за освітньо-кваліфікаційними рівнями (ступеневою освітою) згідно з відповідними освітньо-професійними програмами. Підвищення кваліфікації, перепідготовка кваліфікованих робітників та фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними програмами післядипломної підготовки.

На сучасному рівні досліджень розрізняють гіпотетичну, презентативну і прогностичну моделі діяльності фахівця [6].

Гіпотетична модель є логічним продовженням кваліфікаційної характеристики, в якій представлені деякі теоретичні відомості щодо особливостей підготовки фахівця. Цей тип моделі потребує подальшої перевірки практикою навчально-виховного процесу.

Презентативна модель є комплексом професійних, емоційно-вольових, типових якостей, якими повинен володіти фахівець, і створюється на основі його посадових обов'язків і функцій.

Прогностичну модель отримують на основі презентативної і враховують перспективи розвитку даної галузі виробництва.

Досліджуючи проблеми професійного навчання вищих керівних кадрів у різних країнах світу, В. Гриненко вказує на існуючий досвід у зарубіжних закладах освіти з підготовки високопрофесійних фахівців згідно з розробленою моделлю професійної компетентності. Така модель відображає “ідеальний образ” працівника. Її складовими є: сукупність знань, умінь і навичок; відносини і форми поведінки, які можна споглядати й оцінювати. Аналітичний огляд літератури дозволив їй визначити встановлену сукупність компетентностей майбутніх фахівців з вищою освітою. До структури різних компетентностей випускників університетів, окрім професійних, обов'язково входять соціокультурний і психолого-педагогічний компоненти [3].

Основою для оновлення змісту освіти мають стати освітньо-кваліфікаційні характеристики. Освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника ВНЗ є державним нормативним документом, у якому узагальнюється зміст освіти, тобто відображаються цілі освітньої та професійної підготовки, визначається місце фахівця в структурі господарства держави і формулюються вимоги до його

го компетентності, інших соціально важливих властивостей та якостей. Цей стандарт є складовою галузевої компоненти державних стандартів вищої освіти, в якій узагальнюються вимоги з боку держави, світового співтовариства та замовників випускників до змісту освіти й навчання.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика відображає соціальне замовлення на підготовку фахівця з урахуванням аналізу професійної діяльності й вимог до змісту освіти й навчання з боку держави та окремих замовників фахівців. Освітньо-кваліфікаційна характеристика встановлює галузеві кваліфікаційні вимоги до соціально-виробничої діяльності ВНЗ з певних спеціальностей та освітньо-кваліфікаційного рівня і державні вимоги до властивостей та якостей особи, яка здобула певний освітній рівень відповідного фахового спрямування [7].

Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта створює умови для безперервності та наступності освіти і включає:

- перепідготовку – отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду;
- спеціалізацію – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов’язки, які мають особливості, в межах спеціальності;
- розширення профілю (підвищення кваліфікації) – набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов’язки в межах спеціальності;
- стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов’язків певної спеціальності.

Кожна з форм післядипломної освіти має на меті вдосконалення, вихід на якісно новий рівень певної компетенції.

Особа, яка пройшла перепідготовку і успішно пройшла державну атестацію, отримує відповідний документ про вищу освіту. Особа, яка успішно пройшла стажування або спеціалізацію чи розширила профіль (підвищила кваліфікацію), отримує відповідний документ про післядипломну освіту. Післядипломна освіта здійснюється вищими навчальними закладами післядипломної освіти або структурними підрозділами вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації, в тому числі на підставі укладених договорів.

Практичне завдання компетентісно-діяльнісного підходу полягає в тому, що в центрі навчання знаходиться сам студент, і, що на основі оновленого змісту освіти формуватиметься його компетентність (комплекс компетенцій), а процес освоєння відібраного змісту носитиме діяльнісний характер. Відповідно, технології навчання будуть спрямовані на формування у майбутнього фахівця здібностей здійснювати різноманітні види діяльності (включаючи комунікативну практику), причому, в процесі здійснення діяльності студент освоюватиме все нові компетентності.

Компетентісно-діяльнісний підхід може стати ефективною методологією побудови практико-орієнтованого навчання у складно організованій системі технічної освіти з урахуванням інтеграційних шляхів розвитку освіти і виробниц-

тва. Збагачення комплексу компетенцій, вихід на якісно нову теоретичну (на відміну від емпіричної) форму здійснення діяльності – таким є зміст психологічної складової забезпечення безперервності ступеневої вищої та післядипломної освіти.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження означеної проблеми ми вбачаємо у експериментальному дослідженні результатів впровадження компетентісно-діяльнісного навчання в процесі психолого-педагогічної підготовки студентів технічного ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипова С.В. Преимущество в образовании: социологический аспект – Автореф. дис. ...канд. социол. наук: 22. 00. 06 – Екатеринбург, 2009. Доступ: <http://www.dissercat.com/content/preemstvennost-v-obrazovanii-sotsiologicheskii-analiz>.
2. Брушлинский А.В. Психология субъекта (лекция, прочитанная студентам, аспирантам и преподавателям Тверского государственного университета 19 октября 2001г.) //Психологический журнал. 2003. Том 24. № 2. – С. 15-17.
3. Гриненко В. Професійне навчання вищих керівних кадрів для державної служби в зарубіжних країнах //Вісник Національної академії державного управління. - 2005. – № 3. – С.162-169.
4. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения /Международная ассоциация “Развивающее обучение” – М.: Интор, 1996. – 544 с.
5. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии //Костюк Г.С. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1988. – С. 99-131.
6. О самостоятельной работе студентов. Обзоры //Вестник высшей школы. – 1990. – №1. – С. 63-72.
7. Петрук В.А. Модель формування фахової компетентності в майбутніх випускників технічних ВНЗ у процесі двоступеневого навчання //Педагогічні науки. – 2009. №3. Доступ: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N165
8. Про вищу освіту: Закон України від 26.12.02 № 2984-III //Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 20. – 134 с.
9. Рубинштейн С.Л. Принцип творческой самодеятельности (К философским основам современной педагогики) //Вопросы философии. 1989. № 4. – С. 89-95.